د هەمبێزا سرۆشتی دا

ئیسماعیل تاها شاهین

کاویر

تەراشۆکەکا ژیدرێژا دارنەرم و تێرستری و ڕهکوور و تووڤل تەنک و ڤورمزراڤە (ستووراتیيا ڤورمێ وێ ٢ سم) و ڕەنگ گەورە، ل دەشت و ناڤ چیایان نەمازە ل جهێن گەرم ل سەر بنێ خومیێ هەرسال و هندەجا ژتوڤێ کەڤتییە ئاخێ شین دبت و ٦٠ – ٧٠ سم بەژنێ دکت. بەلگێن وێ هوورك و لێک سوارن. کولیلک تووشیک و زەرن. ڤێقی بابەتی پتاتانە، هندی تەر کەسک و باڤسۆرە دبێژنێ خورنیفک، گاڤا هشک دبت قەمەرڤە دبت دبێژنێ خشخاش. هەر خشخاشەکێ چەند بەرکەکێن ڤەهوایی و تووڤل ڕەق د ژکیدەنە. ناڤێ وێ یێ زانستی(Prosopis farcta)یە.

تووسی

سالوخ: شینکاتی و گیایەکی دەشتییێ ژیدرێژ و خومرست و کووڤییە. ڕهێن خوە کوور د ئاخێدە دبتە خوارێ و بەلگێن وی ب ستری و ڕەق و ڕەنگ کەسکەکی سپیتالەنە. کولیلک سپینە. ژ(٣٠ – ٥٠)سم بەژنێ دکت. بنا وی هلدایی و ڕەق و تێرچەقلکە.

ژینگەهـ: باراپتر ل جهێن زوور و بەیار هەتا بلنداهییا ١٥٠٠ مێتران شین دبت.

پێکهاتن: گیایەکی تام تەحل و پچەکێ تیژە. دلڤەکەرە. ژ پۆتاسیۆم و سۆدیۆم و کالسیۆم و زەیتەکا بێندار پێکهاتییە و ژ گل و گیایێن پزیشکی دئێتە هەژمارتن.

بووکجوهی، کەرکێ کەراجۆ، کەرهاژۆ

مەزناتی و کەلواش: ٣٠ – ٣٢ سم درێژە.

سالۆخ: باتێ سەرێ وی و پاتک و حەفتک شینەکی ب سەر تەبەسیڤەنە پشتپاتک و پشت و مل قەمەرن ئەنی سپییە شاپەر رەشن. کوری شینە و دووماهییا وێ ڤەکریترە و هەردوو پەرێن رەخان پچەکێ ژ یێن دی درێژتر و تیژترن و ڤانەکا رەش ل دووماهییا وانە ئەرزنک سپییە و بنژک هەمی شینەکی ڤەکرییێ باڤ کەسکە سپیلکا چاڤان ڤەهواییەکی ڤەکرییە نکل رەشە پێ زەرن.

ژینگەهـ: ژسەرێ نیسانێ ڤەستا وەلاتێ مە دکت و لێ هێکان دکت و تێژکان دئینتەدەر، و سەرێ چرییا ئێکێ باردکت. ئەڤ بالندەیە خوەش ل سەر دارتێلان و چەڤێن داران دئێتە دیتن و ژ داران خوە د مێش و مۆران وەردکت و ل هەوا دگرت.

زێدەبوون: کونان د دیوار و کەندالێن بلندرە دکۆلت و هێکان تێدە دکت. ژ (٣ – ٧) هێکان دکت.

خوارن: مێش و مۆر و بەق و خشۆکەیێن بچووکن.

جهێن لێ بەلاڤ: ل ئەورۆپا و رۆژئاڤایا ئاسیا و ژۆرییا ئەفریقیا (مەراکش و توونس) و سووریا و فلستینێ و ژۆرییا رۆژئاڤایا ئیرانێ و عیراقێ و دەشتێن قەرغیزستانێ و بۆ ملێ رۆژهلاتێ هەتا چیایێن ئەلتای زڤستانا خوە ل نیڤەك و ژێرییا ئەفریقیا دبۆرینت.

سەرتەشیك

مەزناتی و کەلواش: دوباری ژ (٥ – ١٠) سم درێژە.

سالۆخ: مێشەمۆرەکا لەشنازك و درێژۆك و فرخوەش و چارچەنك و چاقمەزنە (چاڤێن وێ پرانییا سەرێ وێ دگرن)، بەرێ (٣٠٠) مەلیۆن سالان هەبوو. گەلەك رەنگ و جوون ژێ هەنە. دشێت تشتێ راوەستایی ژ دووراتییا دو مێتران ببینت و دیتنا وێ بۆ پێ دلڤت دوجا یان سێجا هندی دووراتییا بۆرییە. ڤێ مێشەمۆرێ شەش پێیێن ب ستریك هەنە، پێ خوە ب داروبار و گل و گیاییڤە دگرت و نەشێت پێ ب رێڤە بچت. دەمێ دفرت پێیێن خوە دئینتە ئێك و گەلەجا ل دۆر وان مێشەمۆران وەردئینت یێن ل هەوا دگرت و کێلبێن خوەژی ل هەوا یان دادایی بۆ خوارنا وان ب کار دئینت. لەزا فرا سەرتەشیکێ ژ ٨٠ – ٩٧ کیلۆمێترانە د سەعەتێدە و ب ڤێ فرخوەشییا خوە، خوە ژ دژمنێن خوە دپارێزت.

ژینگەهـ: باراپتر ل جهێن تێر گل و گیایێن ب ئاڤ دژیت.

زێدەبوون: نێر و مێ پێکڤە ل هەوا دفرن و گەلەجا ل هەوا بۆ گوتهێلێ جۆت دبن. و یا مێ دوباری هێکێن خوە دکتە د ئاڤێدە. هێک پشتی حەفتییەکێ یان دویان دبشکڤن و هندەك کرمەتێژکێن داگرتییێن بێ چەنگێن سەرمەزن و دەڤمەزن ژێ دەردکەڤن و وەکی ماسییان ژ سالەکێ هەتا پێنج سالان د ئاڤێدە دژین و خوارنا وێ مێشەمۆر و جانەوەرێن ئاڤییێن بچووکن. هەتا دبتە سەرتەشیکەکا تەکووز کەڤلێ خوە هەتا نێزیکی دوازدە جاران رادهێلت و جارا دووماهییێ ژ دەرڤە ب بەرەکێڤە یان ب گل و گیا و چەقلکەکێڤە کەڤلێ خوە رادهێلت و د سەر ڤێ هەمیێرە پشتی تەکووزبوونا خوە ژ چەند حەفتییەکان هەتا چەند هەیڤەکان زێدەتر ناژیت.

خوارن: سەرتەشیك مێشەمۆرەکا بێ زیانە نە لەڤان ددانت، نەژی ب مرۆڤی ڤەددت. بەلکو ب خوارنا هندەك مێشەمۆرێن زیانۆیێن وەك پێشییان گەلەك مفایی دگەهینتە مرۆڤی.